

„ПАРТИЙНОСТТА И АКТИВНАТА
ЛИЧНОСТ В ЛИТЕРАТУРАТА“
от ГЕОРГИ ПЕНЧЕВ
С, БП, 1981. 287 с.

Изследванията на Георги Пенчев имат за обект различни аспекти на литературния процес. Първата му работа — „Съвременност и минало“ (1975) върху материал от съвременната историческа белетристика разглежда интересни страни от взаимоотношението между минало и съвременност в литературния процес. „Литературните уроци на Луначарски“ (1977) обръна внимание върху непреходното значение на литературоведското и естетическо наследство на А. Луначарски. По-цялостно проблематиката на съвременния литературен процес Г. Пенчев разработи в монографията си „Литературен процес и съвременност“ (1980).

С новата си книга той се насочва към един от кардиналните въпроси на нашата естетика и литературознание и същевременно една от „най-горещите точки“ на идеологическата борба в тези области — въпроса за партийността на художественото творчество и в частност на литературата. Ако е необходимо веднага да посочим новото, съществено в подхода на изследвателя, то се изразява в действителен план, в който е построена работата на Пенчев. Този подход е твърде актуален за марксистко-ленинската мисъл днес. По този начин тя преодолява констативно-съзерцателния подход, от който страдале в недалечното минало.

Изследването е структурирано в три основни дяла. В първия се третираат гносеологически аспекти на партийността и личностната активност в светлината на съотношението между обективно и субективно. Този раздел има характер на философско-теоретически увод в цялото изследване. Във втория дял авторът изследва естетическата природа на партийността в литературата. Разглеждат се близки, но нетъждествени понятия и явления: партийност и авторова позиция, творческа активност и творческа свобода, активност и преобразователна роля на литературата, характер и тенденции в буржоазната партийност днес.

Третия дял на изследването си авторът посвещава на взаимоотношението между концепцията за новата личност в литературата и комунистическата партийност. Основният те-

зис на автора е, че концепцията за новата личност е сърцевина на комунистическата партийност, а тя се реализира в художествената практика на литературното творчество преди всичко в образа на новия герой, който е активна, творческа личност.

Така изглеждат, грубо и опростено изложени, основните въпроси, които занимават Пенчев в „Партийността и активната личност в литературата“. Това нахвърляне на тези въпроси не претендира за нищо повече, освен да очертае изследователското поле на литературоведа.

А сега да съсредоточим по-задълбочено вниманието си в отделните „сектори“ на това поле.

В своя труд авторът широко се опира на Лениновата теория на отражението и по-специално на някои съществени за работата му нейни постановки. Такава е например Лениновата постановка, че човешкото съзнание „не само отразява обективния свят, а и го създава, че художествената истина е вторичен образ на действителността, на емоционалния момент в художественото познание като отличаващ го от научното, на взаимодействието и взаимозменението на субекта и обекта в процеса на художественото познание... Мисля, че наред с емоционалния като неделим от него още тук би трябвало да се посочи и о б р а з н и я т момент в художественото познание, за който авторът говори по-определено едва в следващия дял.

Твърде обхватно, като се позовава обилно, дори, както ми се струва, малко повече от необходимото за едно такова изследване на класически постановки, Г. Пенчев разкрива различни страни от активността на субекта на познанието. В литературата това е активността на писателя, но авторът не изпуска от поглед и по-широк аспект на този проблем, което личи от следното му наблюдение: „За съвременната социалистическа литература все по-важно значение придобива засилващата се тенденция на действителност (разредките навсякъде са мои, Г. Г.), която насочва към промени и усъвършенствуване. Това е закономерно явление и се свързва с динамиката на действителността, която отразява и пресътворява художникът. Същевременно съществува и органичен вътрешен импулс, въздействащ върху тази тенденция — комунистическата идейност, която все по-пълно пронизва литературата. Именно на тази идейност е

присъщо активно опознаване на реалността и нейното преобразяване в името на бъдещето“ (с. 40).

Заслужава да се подчертае виждането на Пенчев, че действителността е двупосочно — обективно и субективно — обусловена. Авторът илюстрира тази действителна тенденция в съвременната ни литература с творчеството на писатели като Павел Вежинов, Андрей Гуляшки, Богомил Райнов, Дико Фучеджиев. Нещо повече, деятелният подход, който придобива все повече привърженици в съвременната марксистко-ленинска мисъл, изисква и самата дейност да се схваща като единство на психически, физически и социални компоненти. Така че комунистическата партийност не бива да се свежда само до ценностно-идеологическа позиция, а и до качества на поведението и деянието.

Изследователят засяга твърде бурно обсъждания проблем за интелектуализма на съвременната литература. Като се обявява против „псевдо-интелектуалността“, той подчертава: „Проблемът за интелектуализма на литературата и активността на писателя в познавателния процес придобива все по-важно значение. Защото е проблем за посоката и развитието на нашата литература, за онези измерения, които отвеждат към социалистическата класика“ (с. 43). Трудно е да не се съгласиш с изследователя, че историята на литературата в лицето на най-добрите си творци е история на все по-задълбоченото интелектуално вникване в проблемите на живота, на обществото и на човека. Разбира се, интелектуално не значи „рационалистично“, защото, както е известно, образното познание е емоционално (независимо по какъв път се постига тази емоционалност) и негов специфичен белег е волево-подбуждащият и тя — то винаги подбужда читателя към определено отношение, формира у него определена деятелна нагласа, провокира поведението му към определена перспектива. Ако не беше така, литературата не би била нищо повече, освен още едно средство за развлечение (каквото е т. нар. паралитература). Пенчев прави в подкрепа на този възглед интересен анализ на разказа „Ямурлук“ на Йордан Радичков (от книгата му „Барутен буквар“).

Безусловно прав е Пенчев, когато твърди, че авторовата позиция е позиция на комунистическа партийност само когато получи „художествени измерения, когато стане вътрешно убеждение, реална позиция в творческата дейност на писателя“ (с. 74). Около този въпрос наистина възникват недоразумения, когато партийността се схваща само като общ идеен ориентир в творчеството или като „писателски прочит на партийните решения“. Такова схващане на партийността води до неблагоприятия в художествената практика. Особено драстични са те, щом отсъства художественият талант. Пенчев обръща внимание на факта, че партийността в литературата може да се реализира убедително само при нали-

чието на талант и в неразривно единство с комунистическата страстност, с правствена-та активност на писателя и с воюването за комунистическия идеал.

Един от най-старите идеологически проблеми е този за творческата свобода на писателя. Авторът с право сочи субективистката несъстоятелност на буржоазните концепции за творческа свобода и изтъква нейната обективна обусловеност. Но той малко подценява субективния момент в нея. А това води до откъсстването ѝ с категорията необходимост — възглед, който е изживян в марксистко-ленинската естетическа теория. Фактически авторът преодолява преакцентирането върху обективния момент, като посочва ролята на творческата индивидуалност и преди всичко връзката между свободата на твореца и свободата и съдбата на неговия народ.

Заслужават да бъдат отбелязани наблюденията на литературоведа върху промените, които настъпват в разбирането на творческата свобода в етапа на зрелия социализъм. Те са свързани със социалната мисия и функции на литературата, която в етапа на зрелия социализъм, както явно забелязва Пенчев, е призвана да „подпомага народната борба за пълна победа на социализма“. В тази насока Пенчев вижда и развитието на критичното начало, което трябва да се бори против „малката правда“ на нашия живот от позициите на нашия комунистически идеал. Авторът явно забелязва също, че зрелият социализъм като период в общественото ни развитие в литературната област се характеризира с шедро подкрепяне на всички дарования и създаване условия за техния разцвет, но същевременно и с повишени изисквания към творците. Зрелостта на общественото развитие се проявява и в зрелостта на естетическата мисъл и съзнание на народа, в растящото му умение да разбира и оценява справедливо произведенията на изкуството. С право авторът определя като „съдбовно“ значението на априлската линия в политиката на нашата партия за издигане на непозната висота на творческата свобода на българския писател и за разцвета на социалистическата ни литература.

Като анализира преобразователната роля на литературата, изследователят с право изтъква, че в този процес се „ражда“, аз бих казал — се реализира най-дейно самата партийност, неделимо от проявленията на творческата личност и творческата оригиналност. „В този сложен и изключително важен етап — пише Пенчев — се спояват в едно жизненият и творческият опит на художника с неговите идейни и нравствени убеждения, с неповторимото в човешката и творческата му индивидуалност“ (с. 139). Основателно е изтъкната ръководната роля на идеала, в който авторът вижда „магнитен център, който приковава писателя, когато „преварява“ творчески обективната действителност, когато дири и постига нейния художествен образ“ (с. 139). Думата „приковава“ едва ли е най-точната

в случая, защото идеалът няма нищо общо с някаква неотразима надличностна сила, но по същество мисълта на Пенчев е вярна: идеалът на писателя е негова съкровена мярка за нещата и висша цел, която открила неговото творчество и в тясна връзка с творческия му метод регулира съотношението между „отразяване“ и „претворяване“ на действителността в творчеството му.

Георги Пенчев се спира и върху някои характерни прояви на буржоазната партийност в литературата и изкуството на Запад. Той откроява засилващите се милитаристични тенденции, насърчаването на ревизионистичните и елитарните теории и „художествени“ прояви, както и на теориите за т. нар. „безпартийна“ литература. Всички те на практика се оказват в услуга на буржоазията за постигане на глобалните ѝ идеологически цели.

Изследователят с право сочи проблема за човека като невралгичен център на съвременната идеологическа борба и тясната връзка на този проблем с концепцията за личността в литературата. Наистина в тази концепция като във фокус се сплитат различни философски тенденции. Това обяснява нарастването на вниманието на буржоазната теоретическа мисъл към въпросите, свързани с творческата личност в литературата и изкуството. Изследователят още по-ясно формулира ръководния светогледен принцип на нашата философия: „Човекът в действие, човекът като активен субект на преобразователния процес в обществото и природата — такава е основната и принципна предпоставка, от която се изгражда нашата концепция“ (с. 215). Разбира се, има действие и действие. Авторът има пред вид х у м а н и с т и ч н о ориентираната индивидуална и колективна дейност на човека и обществото при социализма.

Като говори за съвременния положителен герой в литературата, Г. Пенчев напомня, че става дума за герой, който с някои свои черти не е чужд на цялото историческо развитие на световната литература. Това е образът на свободния човек, способен да се развива по законите на справедливостта и красотата. Но тези заложби едва в условията на социализма намират почва за всеотрапен разцвет. Но макар че при социализма се създават реални условия за всеотрапно свободно развитие на всички членове на обществото, все пак новият герой на нашата литература е личност „поне с една глава по-висок, за да се вижда по-далече“, да може да учи и възпитава“, както образно се изразява Пенчев. За съжаление някои творци пренебрегват това изискване, и то не в своя полза и не в интерес на социалистическата ни литература.

Георги Пенчев завършва убедително изследването си, като разпространява проблема за творческата активност на писателя и върху начина на творческа обработка на художественото съдържание и — като постига своеобразно „удвояване“ на понятието в отражателен аспект — говори за активност на ге-

роя. И с право отделя специално внимание на трудова и нравствената активност на съвременния герой. В този аспект се анализират редица творби на съвременни български писатели и особено пространно романът „Низината“ на Васил Попов, който дава на изследователя богат материал за наблюдения и изводи в интересувашата го насока.

Още веднъж се напомня, че по-важни от технологическите за литературата са човешките процеси и явления. Затова нравственият и социалният анализ в съвременната литература все по-решително извежда на преден план „враждуващите противосили в личността“. Бих забелязал обаче и една нежелателна тенденция — това често става за сметка на изграждането на една цялостна, нелишена от сложност и противоречия личност, но която съумява да преодолее тези противоречия и да се прояви в крайна сметка като целен характер.

Интересът на литературата към духовния свят на съвременника, към нравствените богатства на личността с основание се сочи за характерна черта на съвременната литература и израз на нейния хуманизъм. Именно в хуманизма партийността и творческата активност на писателя и неговия герой се разкриват най-пълно. Активността е гравитна, когато има за своя висша цел и критерий комунистическия хуманистичен идеал. Тогава реалният хуманизъм на нашето общество намира най-пълно художествено отражение в литературата ни, изпълва я с истински хуманистичен патос.

Всичко това придава безспорна и актуална значимост на новото изследване на Георги Пенчев — „Партийността и активната личност в литературата“.

Георги Гетов

„АЛЕКСАНДЪР БЛОК И БЪЛГАРИЯ“
от ЕКАТЕРИНА ДАСКАЛОВА
С., „Наука и изкуство“, 1980
ред. Заравка Василева

Както е отбелязано в справката към изданието, книгата на Екатерина Даскалова представлява монографично изследване за творческото битие на големия руски и световен лирик А. А. Блок в България. Навлязъл в началото на тоя век в съзнанието на нашите поети-символисти, той има рядката съдба в продължение на повече от седем десетилетия да бъде един от най-активно четените — в оригинал и в преводи — руски поет, многократно преведан от най-значителните наши лирици — Н. Лилиев, Н. Фурнаджиев, Гео Милев, Л. Стоянов, Е. Багряна, Мл. Исаев, Ив. Радов, П. Стефанов, А. Германов, вкл. от съвременните най-млади преводачи — Кирил Кадийски, Петър Велчев, Любен Любенов.